

การศึกษาคณะสงฆ์ของศรีลังกาสมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะ

Buddhist Monastic Education of Sri Lanka in

Dambadeniya Period

พระมหาพจน์ สุวโจ¹ พระมหาถนอม อานนโท² และพระมหาประเสริฐ สุเมธ³

Phramaha Phocana Sucavo¹, Phramaha Thanorm Arnando²

and Phramaha Prasert Sumetho³

Received : January 27, 2019; Revised : April 25, 2019; Accepted : April 29, 2019

บทคัดย่อ (Abstract)

การศึกษาของคณะสงฆ์ศรีลังกาสมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะเกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความล่มสลายของอาณาจักรโปโลนนารูวะ กษัตริย์ผู้ก่อตั้งอาณาจักรดัมพเดนิยะทรงพิจารณาเห็นว่า การจะฟื้นฟูบ้านเมืองให้มั่นคงเป็นหนึ่งเดียวนั้น จำต้องปฏิรูปคณะสงฆ์ด้วย เพราะคณะสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนบ้านเมืองให้อยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี สุข ความสำเร็จจากการปฏิรูปคณะสงฆ์เห็นได้จากการศึกษา ประสิทธิภาพของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ประเมินได้จากผลงานวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ระบบการศึกษาของสงฆ์ยังเชื่อมโยงกับการปกครองคณะสงฆ์อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน

คำสำคัญ (Keywords) : การศึกษาสงฆ์, อาณาจักรดัมพเดนิยะ, กติกาวัตร

Abstract

Buddhist monastic education of Sri Lanka arises from the decay and decline of the Sangha. This situation results from the falling of Polonnaruva kingdom.

¹วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand; e-mail : phocana14@gmail.com

²วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand; e-mail : chitanan1245@hotmail.com

³วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand; e-mail : mahasert14@hotmail.com

Sinhalese king, who establishes Dambadeniya kingdom, realizes that to rehabilitate and strengthen his country must reform the Sangha because of the Sangha is instrumental group to political propel for harmony and blessedness. The achievement of revival the Sangha appears in the field of monastic education. The effectiveness of monastic education system estimates from many literatures. Moreover, monastic education also connects with Sangha administrative authority without a remainder.

Keywords : Monastic Education, Dambadeniya Kingdom, Katikavata

บทนำ (Introduction)

อาณาจักรติมพเตนิยะปรากฏตัวขึ้นภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรโปโพนนารูวะ เพราะการบุกรุกทำลายของพระเจ้ามาฆะแห่งอาณาจักรกาลิงคะทางอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ ผลแห่งสงครามครั้งนั้นทำให้อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาวลังกากลุ่มสลาย การสูญเสียความเป็นเอกราช ครานั้นนอกจากจะทำให้บ้านเมืองแตกแยกแล้ว การพระศาสนาที่เคยรุ่งเรืองมั่นคงก็พลอยเสื่อมโทรมไปด้วย ความทรงจำอันเจ็บปวดครั้งนั้นมีบันทึกไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์ โดยผู้แต่งได้ประณามพระเจ้ามาฆะเสมือนปีศาจชั่วร้าย เพราะ “พระองค์โปรดให้ทำลายเรือนพระปฎิมาหักพังทำลายพระเจดีย์ เช่นฆ่าอุบาสกอุบาสิกา ... เผาทำลายพระเจดีย์ใหญ่สูงล้ำมีรัตนาวลีเจดีย์เป็นต้นอันงดงามเสมือนพระเกียรติยศของพระบุรพกษัตริยาธิราชเจ้าผู้มีพระราชศรัทธา และทำลายพระสารีริกธาตุอันเปรียบเหมือนพระชนม์ชีพของพระบุรพกษัตริยาธิราชเจ้า ” (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 240-241) อีกแห่งหนึ่งพรรณนาเสริมความโหดร้ายป่าเถื่อนของพระเจ้ามาฆะไว้ว่า “พระองค์รับสั่งให้เช่นฆ่าชาวบ้านและทำลายศาสนา รื้อเผาวันแวกพิสยะเจดีย์และเจดีย์เหล่าอื่นจนหมดสิ้น ลดฐานะคนชั้นสูงให้เสมอกับสามัญชนและยึดทรัพย์สินของคนร่ำรวยจนกลายเป็นคนเชื่องโง่ ทรงบังคับชาวศรีลังกาให้นับถือศาสนาของพวกเขาจนกรือต ” (The Rajavaliya, 2014 : 58) ภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวลังกาทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์และฆราวาสต่างได้รับผลกระทบเสมอเหมือนกัน ความยิ่งใหญ่ที่พระเจ้าปรากฏกรมพาทุมหาราชแห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะทรงเพียรสร้างเอาไว้ ก็พังทลายลงเพียงชั่วข้ามปีโดยฝีมืออันโหดร้ายของพระเจ้ามาฆะแห่งอาณาจักรกาลิงคะ

เหตุการณ์บ้านเมือง (Historical event of country)

ครั้นบ้านเมืองตกอยู่ในภาวะบ้านแตกสาแหรกขาด เหล่าเชื้อพระวงศ์ชาวสิงหลน้อยใหญ่ ต่างพากันอพยพหลบหนีไปอยู่ตามบริเวณป่าเขาไพร่ลึก แม้พยายามรวบรวมผู้คนออกต่อสู้กับพระเจ้ามาฆะหลายครั้งก็พ่ายแพ้เสียทุกครั้ง สมัยนี้มีเชื้อพระวงศ์สิงหลพระองค์หนึ่งนามว่าวิชัยพาหุผู้ประสูติในราชวงศ์สิริสังโพิธ ได้อพยพชาวสิงหลกลุ่มหนึ่งมาอยู่ทางดินแดนตอนใต้ ด้วยการ “ปราบแคว้นมายาจนหมดสิ้นศัตรู ให้สร้างเมืองนารีนรมย์ มีกำแพงและซุ้มประตูเมืองงดงาม บนยอดเขาซั่มพุทโทอันสูงยิ่ง พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงมีพระปรีชา ทรงพระเกษมสำราญเสวยราชสมบัติอยู่ ณ เมืองนั้น” (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 244) หลักฐานจากคัมภีร์กวิสิหุมิณะ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของพระราชโอรสของพระองค์เองระบุว่า พระเจ้าวิชัยพาหุทรงส่งกัตราวงศ์ปณทยะ (H.W. Codrington, 1994 : 76) หากเป็นเช่นนั้นแสดงว่าพระองค์สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 1 ผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะกับพระนางสีลาวดีผู้เป็นราชินีของกษัตริย์ปณทยะ ด้วยเหตุนี้พระองค์ย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะประกาศตนเป็นกษัตริย์เหนือเกาะลังกา

สำหรับแคว้นมายาหรือเขตมายาระภูนั้นแม้จะมีอาณาบริเวณขนาดเล็กก็จริง แต่ก็ป็นชัยภูมิอันเหมาะสมเพราะแวดล้อมด้วยป่าเขาเสมือนเป็นกำแพงธรรมชาติ ยากต่อการบุกรุกโจมตีของอริราชศัตรู สำคัญสูงสุดคือพระองค์ได้อัญเชิญพระเขี้ยวแก้วและบาตรของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานในเมืองหลวงด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของความเป็นกษัตริย์ลังกา (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 248) การครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวทำให้พระองค์ได้รับการยอมรับจากชาวสิงหลทุกหมู่เหล่า และสามารถสร้างความเข้มแข็งแก่อาณาจักรของพระองค์ (Chandra Richard de Silva, 2001 : 98) ตลอดระยะเวลาการครองราชย์ของพระองค์ แม้จะได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากเจ้าเมืองน้อยใหญ่ชาววันนิ แต่หาได้สามารถขับไล่พระเจ้ามาฆะออกจากเกาะลังกาแล้วปกครองเป็นเอกฉัตรได้ไม่ ปัจจัยสำคัญน่าจะมาจากความเข้มแข็งของพระเจ้ามาฆะเป็นสำคัญ อีกส่วนหนึ่งอาจขาดการสนับสนุนจากกษัตริย์แห่งอาณาจักรเหล่าอื่น ครั้นพระองค์สวรรคตสิ้นแล้ว พระราชโอรสพระนามว่าพระเจ้าปราคกรมพาหุที่ 2 (พ.ศ. 1783-1813) ได้ขึ้นครองราชย์สืบแทน อีกหนึ่งทศวรรษต่อมา พระองค์ต้องพบกับภารกิจตีของพระเจ้าจันทรภาณุแห่งอาณาจักรตามพรลิงค์ (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 260) คัมภีร์หัตถนคัลลวิหารวังสระภู่ว่า พระเจ้าจันทรภาณุบุกรุกโจมตีเพราะต้องการครอบครองเกาะลังกา (Hatthavanagallaviharavamsa, 1956 : 32) ส่วนนักวิชาการสมัยใหม่แสดงความเห็นว่า พระองค์ต้องการควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเล เนื่องจากสมัยนั้นศรีลังกาเป็นเส้นทางการค้าขึ้นชื่อ

(Chandra Richard de Silva, 2001 : 99) ส่วนคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ของไทยระบุว่า พระเจ้าโรจแห่งเมืองสุโขทัยต้องการพระพุทธรูปสี่หิ้งจากเกาะลังกา จึงขอร้องพระเจ้าสิริธรรมแห่งสิริธรรมนครให้ส่งราชทูตไปทูลขอจากกษัตริย์ลังกา (Phraratanapanyathera, 2007 : 110-111) ข้อมูลดังกล่าวเป็นเหตุให้นักวิชาการบางท่านตีความว่า พระเจ้าจันทรภาณุยกทัพไปโจมตีเกาะลังกาครั้งนั้นเพราะต้องการพระพุทธรูปสี่หิ้ง เพื่อมอบถวายแก่พระเจ้าโรจแห่งเมืองสุโขทัยตามคำขอ สังเกตได้จากภายหลังสงครามกษัตริย์ลังกาได้ส่งพระพุทธรูปสี่หิ้งมาถวายกษัตริย์แห่งสิริธรรมนคร (W.M. Sirisena, 2016 : 40)

ผู้วิจัยเชื่อว่าการยกทัพไปโจมตีเกาะลังกาของพระเจ้าจันทรภาณุครั้งนี้ น่าจะเป็นราชอาณาจักรแบบสิทธยาตรา (Siddhayatra) หรือการเดินทางอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยความสำเร็จ (accomplished sacred expedition) ซึ่งเป็นประเพณีของกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัย (Paul Michel Munoz, 2006 : 124-125) เนื่องจากเกาะลังกาสัมนั้นในสายตาของพระเจ้าจันทรภาณุผู้เป็นชาวพุทธ (Phramahanama and Ganabundit, 2010: 260) เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นสถานสถิตของพระเชี้ยวแก้ว บาดรของพระพุทธเจ้า และต้นพระศรีมหาโพธิ์ หลักฐานฝ่ายไทยยืนยันว่าแม้พระองค์จะพยายามสร้างสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่อให้อาณาจักรตามพรลิงค์เป็นศูนย์กลางรวมใจของชาวใต้ก็จริง (The Relic Chronicle of Nakhon Si Thammarat, 1928 : 11) แต่ก็ทำไม่ได้ทรงคุณค่าเสมอเหมือนพระเชี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้าไม่ การยกทัพไปครั้งนี้คงไม่มีจุดประสงค์อื่นใด นอกจากต้องการยึดครองพระเชี้ยวแก้วและบาดรของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

การบุกรุกเกาะลังกาครั้งแรกตรงกับพุทธศักราช 1790 (W.M. Sirisena, 2016 : 40-42) และจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของพระเจ้าจันทรภาณุ (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 261) การบุกรุกเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อพุทธศักราช 1809 คราวนี้พระเจ้าจันทรภาณุได้สร้างสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ามาฆะผู้ปกครองดินแดนราชะระภูชะ พระองค์ได้เปลี่ยนยุทธวิธีใหม่ด้วยการเดินทางทางด่านเหนือของเกาะลังกาพร้อมการสนับสนุนของพระเจ้ามาฆะ ระหว่างทางได้เกลี้ยกล่อมชาวลังกาให้เข้าเป็นสมัครพรรคพวกเป็นจำนวนมาก (Phramahanama and Ganabundit, 2010 : 296) หลักฐานดังกล่าวตีความได้ว่าคราวเมื่อพระองค์พ่ายแพ้สงครามหนแรก พระเจ้าจันทรภาณุได้สั่งให้กองกำลังทหารส่วนใหญ่พำนักอยู่กับพระเจ้ามาฆะ ส่วนพระองค์เดินทางกลับเมืองตามพรลิงค์เพื่อรวบรวมทหารก่อนที่จะยกพลมารวมกันอีกครั้ง สงครามคราวนี้ความพ่ายแพ้ตกแก่พระเจ้าจันทรภาณุอีกครั้งและสวรรคตในสนามรบ (The Rajavaliya, 2014 : 117) คราวนี้กษัตริย์ลังกาได้รับความช่วยเหลือจากกษัตริย์แห่งปันทยะเหมือนครั้งก่อน (Amaradasa Liyanagama, 1967 : 158) และชัยชนะก็ตกเป็นของฝ่ายศรีลังกาอีกเช่นเคย ด้วยระยะเวลายาวนานของสงครามจึง

กระทบต่อความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้กษัตริย์สิงหลโปรดให้ปฏิรูปพระศาสนาพร้อมตรากติกาวัตรขึ้น เพื่อเป็นแนวทางควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้ดำเนินตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

กษัตริย์ทรงตรากติกาวัตร (Promulgation an ecclesiastical edict)

กติกาวัตรหมายถึงการตรากฎระเบียบโดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ สำหรับเป็นคู่มือแนวทางของหมู่คณะเพื่อความประพฤติดีงามตามพระธรรมวินัย กติกาวัตรเป็นศัพท์ภาษาบาลีมาจากคำว่า “กติกาวัตตะ” ซึ่งพบเห็นดาษดื่นในคัมภีร์พระวินัยปิฎก (The Katikavatas, 1971 : 6) ความจริงพระสงฆ์ทุกรูปนามล้วนประพฤติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นแนวทางไว้ดีแล้ว แต่ครั้งกาลสมัยเปลี่ยนไปบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นและทำทลายคณะสงฆ์โดยไม่แสดงตัวล่วงหน้า จึงมีความจำเป็นต้องเพิ่มข้อบังคับหรือระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมอนุเคราะห์พระสงฆ์ให้ประพฤติดีงามตามพระธรรมวินัย บางครั้งพระสงฆ์อาศัยอำนาจอาณาจักรเข้ามาช่วยออกกฎระเบียบ บางครั้งพระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาด้วยการออกกฎระเบียบปกครองกันเอง แต่บางครั้งกษัตริย์ก็มองเห็นว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ เพราะทรงเห็นว่าคณะสงฆ์เป็นองค์กรหนึ่งซึ่งมีความสำคัญส่งผลต่อความเป็นอยู่และความดีงามของบ้านเมือง (W.M.K. Wijetunga, 1970 : 1-2)

ประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่านับจากพระเจ้ามาฆะแห่งกาลิงคะบุกรุกยึดครองเกาะลังกาจนถึงสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 สถาปนาอาณาจักรดัมพเดนิยะ คณะสงฆ์ชาดราชูปถัมภ์อย่างสิ้นเชิงจึงทำให้พระศาสนาพบกับชะตากรรมจนเสื่อมโทรมเสียหาย (Gunaratne Panabokke, 1993 : 175) ครั้นลุถึงสมัยพระเจ้าปราคัมพาหุที่ 2 พระองค์ทรงสดับว่ามีพระสงฆ์ประพฤติผิดเสียหายจำนวนมาก จึงได้มอบหมายให้พระอรุณเมธังกรมหาสามีแห่งสำนักอุทุมพรคิริ ผู้เป็นศิษย์เอกของพระพุทธวังสวนรัตนเถระ พร้อมกับพระเถระผู้ใหญ่อีกหลายรูปช่วยกันไต่สวนอธิกรณ์ ขับไล่พระสงฆ์ผู้ประพฤติเสียหายออกจากหมู่คณะ จากนั้นได้ออกกติกาวัตรตราเป็นกฎหมายตามความเหมาะสมแห่งพระวินัยสงฆ์ (Phrasangharaja Devarakshita Vijayabahuthera, 2016 : 75) สันนิษฐานว่าพระองค์อาจจะประพฤติตามพระเจ้าปราคัมพาหุมหาราชแห่งอาณาจักรโปโชนนารูวะ เพราะการจะสร้างความมั่นคงให้แก่บ้านเมืองนั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่พระศาสนาด้วย เนื่องจากศาสนจักรและอาณาจักรต่างเกื้อหนุนกันและกัน กติกาวัตรสมัยพระองค์ชื่อว่าดัมพเดนิกกติกาวัตร

สาระสำคัญของดัมพเดณิกถิกาวัตรสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) การเข้าสู่คณะสงฆ์ ดัมพเดณิกถิกาวัตรนั้นให้ความสำคัญค่อนข้างสูงสำหรับการเข้าเป็นสมาชิกคณะสงฆ์โดยเฉพาะการคัดกรองคุณสมบัติผู้เข้าเป็นสมาชิกสงฆ์ อาจเป็นไปได้ว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่สมัยนั้นมีวัตรปฏิบัติหย่อนยานหรือประพฤติผิดนอกระบบวินัย จึงเป็นเหตุให้กษัตริย์ทรงตราดิกาวัตรเพื่อกำหนดกรอบคนเข้าสู่เพศสมณะ คุณสมบัติดังกล่าวพิจารณาจากชาติกำเนิดและโคตรเป็นอันดับแรก นอกจากนั้นเป็นคุณสมบัติตามพระวินัยบัญญัติ ประเด็นที่น่าสนใจคือเหตุใดชาติกำเนิดและโคตรจึงมีการตราเป็นกฎระเบียบ ซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องกับพุทธบัญญัติ ผู้เขียนเห็นว่าการปฏิบัติเกี่ยวกับโคตรตระกูลสมัยนั้นน่าจะทรงอิทธิพลต่อสังคมชาวดัมพเดณียะไม่น้อย ความมากอิทธิพลดังกล่าวน่าจะเป็นเหตุให้เกิดการสอดแทรกเข้ามาในวงการคณะสงฆ์ อีกประการหนึ่ง การให้ความสำคัญเรื่องชาติและโคตรนั้น เห็นจะเป็นเพราะสมัยนั้นประเพณีการครอบครองทรัพย์สินเป็นที่รู้จักแพร่หลายในคณะสงฆ์ การให้ความสำคัญเรื่องโคตรตระกูลน่าจะเป็นการรักษาสืบต่อทรัพย์สินของตระกูลแห่งตนเป็นแน่ นอกจากโคตรตระกูลแล้ว การเข้าสู่คณะสงฆ์ต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน หนึ่งในนั้นคือผู้ประสงค์จะบวชต้องผ่านการตรวจสอบคุณสมบัติจากพระเถระ 3 รูป ครั้นผ่านแล้วจะส่งต่อให้พระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ตรวจสอบความสามารถอีกขั้นหนึ่ง ก่อนที่จะส่งตัวให้พระอุปัชฌาย์เป็นคนดูแลฝึกฝนต่อไป ส่วนดีของการคัดกรองหลายชั้นคือทำให้ได้สมาชิกมีคุณภาพและศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา

2) การดำรงเพศสมณะ นอกจากการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้จะเข้าสู่พระศาสนาอย่างเข้มงวดแล้ว ขณะครองเพศเป็นบรรพชิตก็เคร่งครัดเช่นเดียวกัน ดัมพเดณิกถิกาวัตรเน้นการวางตนให้เหมาะสมตามสมณภาวะ ดังเช่น การอุปฐากพระอุปัชฌาย์ด้วยความเคารพ การให้เกียรติและเคารพเพื่อนสหธรรมิกตามพรษา การปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และการดูแลสถานที่สำคัญทางศาสนาด้วยความเคารพศรัทธา ความเข้มงวดของดัมพเดณิกถิกาวัตรอย่างหนึ่งคือ หากมีการลาสิกขาเป็นฆราวาสจะไม่นิยมนุญาตให้บวชอีกตลอดชีวิต (The Katikavatas, 1971 : 157) ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นนี้จะคล้ายคลึงตามประเพณีชาวบ้าน เนื่องจากชาวพุทธศรีลังกาเห็นว่าเพศบรรพชิตเป็นอุดมเพศ การเปลี่ยนสถานภาพจากเพศชั้นสูงมาเป็นหินเพศแบบชาวบ้านย่อมไม่เหมาะสม จุดเด่นของดัมพเดณิกถิกาวัตรอีกข้อหนึ่งคือการถือนิสสัย โดยภิกษุผู้ยังไม่พ้นเบญจพรษาจำต้องศึกษาเรียนรู้ภายใต้พระอุปัชฌาย์เสียก่อน กถิกาวัตรข้อนี้ถือว่าสอดคล้องกับพระวินัยบัญญัติและเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมพระภิกษุให้มีวัตรปฏิบัติดีงามถูกต้องตามพระธรรมวินัย

3) การปกครองคณะสงฆ์ ความโดดเด่นของดัมพเดณิกติกาวัตรอีกอย่างหนึ่งคือการจัดวางระบบการปกครองคณะสงฆ์อย่างดีเยี่ยม โดยเริ่มต้นจากเจ้าอาวาสผู้ทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของวัด และปกครองพระสงฆ์อยู่ภายใต้การดูแล ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเจ้าอาวาสส่วนใหญ่น่าจะดำรงสถานภาพเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย เนื่องจากแต่ละวัดล้วนมีพระสงฆ์พำนักพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การเป็นพระอุปัชฌาย์หมายถึงมีสิทธิเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการปกครองพระสงฆ์ในสังกัด ถัดมาเป็นพระเถระชั้นนายก (ภาษาสิงหลเรียกว่านายกแตน) ส่วนใหญ่พระนายกเป็นเจ้าของสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักอาศนะ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลสั่งสอนและควบคุมพระนักศึกษา สำนักเรียนเหล่านี้ล้วนอาศัยอารามวิหารเป็นที่ตั้ง ด้วยเหตุนี้พระนายกส่วนใหญ่จึงดำรงตำแหน่งเป็นสมภารเจ้าอาวาสด้วยตำแหน่งถัดมาเป็นพระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายคามวาสีและอรัญญวาสี หน้าที่ของพระสงฆ์สองรูปคือดูแลปกครองพระสงฆ์ที่ขึ้นตรงต่อนิกายของตน ตำแหน่งทั้งสองนี้ต้องได้รับการแต่งตั้งจากษัตริย์โดยการเห็นชอบของคณะสงฆ์ตามนิกายของตน ส่วนตำแหน่งสูงสุดคือพระสังฆราช (ภาษาสิงหลเรียกว่ามหาสามี) โดยคัดเลือกจากพระมหาเถระสองรูปจากสองนิกาย ผู้ทำหน้าที่แต่งตั้งและรับรองตำแหน่งนี้คือพระมหากษัตริย์เท่านั้น ด้วยลักษณะโครงสร้างที่เป็นระบบจึงทำให้คณะสงฆ์ศรีลังกาสัมภาษณ์จักรดัมพเดณิยะเป็นปีกแผ่นมั่นคงในระยะเวลาอันสั้น

4) การปฏิสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ ดัมพเดณิกติกาวัตรผ่อนปรนการปฏิสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ค่อนข้างมาก โดยไม่สนใจพระธรรมวินัยแต่อย่างใด ดังตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ผู้ครอบครองที่ดินไม่ต้องเสียภาษีอากร พระสงฆ์สามารถรับทาสชายหญิงได้ กติกาวัตรข้อหนึ่งระบุว่า “ภิกษุจะรับทาสชายหญิง ที่ดิน อ่างเก็บน้ำ โคและกระบือ ควรปรึกษาและได้รับความเห็นชอบจากพระมหาเถระเสียก่อน” (The Katikavatas, 1971 : 153) ประเด็นนี้ชวนสงสัยว่าสังคมชาวบ้านน่าจะมีอิทธิพลต่ออารามวิหาร อาจเป็นไปได้ว่าสังคมชาวสิงหลสมัยนั้นมองว่าการถวายสิ่งเหล่านี้แด่พระสงฆ์มิใช่เป็นเรื่องเสียหาย แต่เป็นผลบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ปัญหาคือเหตุใดดัมพเดณิกติกาวัตรจึงอนุญาตให้ความต่างพร้อยเหล่านี้เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา นักวิชาการท่านหนึ่งแสดงความเห็นอย่างน่าสนใจว่าเนื่องจากพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ล้วนเป็นสมาชิกของตระกูลขุนนางชั้นสูง การรับสิ่งเหล่านี้ก็ไม่แตกต่างจากการยืนยันสถานภาพของสมาชิกแห่งตระกูล หากมองในแง่ของสังคมการรับสิ่งเหล่านี้มิใช่ความเสียหายแต่อย่างใด กลับทำให้ตระกูลแห่งตนมีความสำคัญเข้มแข็งมากขึ้น (Yatadolawatte Dhammavisuddhi, 2016 : 144)

หากศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสาระของกติกาวัตรดัมพเดณิกติกาวัตรอย่างละเอียด จะเห็นว่ามิได้แตกต่างจากกติกาวัตรของพระเจ้าปราวกรมพหุแห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะแต่อย่างใด เพียงแต่เสริมบางประเด็นที่เห็นว่าสำคัญในบริบทของยุคสมัยเท่านั้น ดังเช่น การมอบสิทธิพิเศษ

ให้แก่คณะสงฆ์ผู้ครอบครองที่ดินโดยไม่มีการเก็บภาษีอากร ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเกิดมีขึ้นเฉพาะสมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะเท่านั้น เหตุผลอาจเป็นเพราะคณะสงฆ์เริ่มมีจำนวนมากขึ้น การถวายที่ดินจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งเพราะสามารถส่งเสริมให้อารามวิหารสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ขณะที่การยกเว้นภาษีน่าจะจะเป็นเพราะความศรัทธาของสถาบันกษัตริย์เป็นหลัก เพราะสมัยนี้คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อบ้านเมืองอย่างเด่นชัด อีกประเด็นหนึ่งคือความเข้มงวดของการเข้าสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนา กติกาวัตรของพระเจ้าปราคัมมาพหุมาหาราชนั้นมอบความสำคัญให้แก่อุปัชฌาย์ทำหน้าที่คัดเลือกและตรวจสอบคุณสมบัติแต่เพียงผู้เดียว ดัมพเดนิกกติกาวัตรน่าจะเห็นปัญหาเช่นนั้น จึงแบ่งหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติผู้เข้าสู่คณะสงฆ์หลายชั้นนับตั้งแต่ผู้รับจนถึงพระเถระผู้ใหญ่ โดยใช้ระบบการศึกษาเป็นตัวควบคุมและตรวจสอบคุณสมบัติก่อนที่จะมีสิทธิเข้าพิธีบรรพชาอุปสมบท

ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ (System of Monastic Education)

สำหรับการศึกษาของพระสงฆ์อาณาจักรดัมพเดนิยะยังดำเนินตามประเพณีสมัยอาณาจักรโปโชนนารูวะกล่าวคือใช้ระบบอายุตนะ แต่หลักฐานเกี่ยวกับรายละเอียดของอายุตนะน้อยใหญ่สมัยนั้นไม่ชัดเจนเหมือนสมัยโปโชนนารูวะ ส่วนหลักสูตรการเรียนการสอนนั้นแบ่งออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

1) ปณฺฑิตุปลาสะ ชั้นนี้สำหรับผู้เตรียมเข้าพิธีบรรพชา ระยะเวลาเรียน 5 ปี หลักสูตรคือ คัมภีร์แอนะวุม (เกี่ยวกับอักษรภาษาสิงหล) คัมภีร์สกสกทะ (เกี่ยวกับพุทธประวัติ) คัมภีร์สตรภาณวาร (คัดบางพระสูตรจากคัมภีร์พระปริตร) และคัมภีร์ธรรมปิยา (คัมภีร์เกี่ยวกับธรรมบท) หากตรวจสอบคัมภีร์เหล่านี้จะเห็นว่าเน้นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่วนพระปริตรและคาถาธรรมบทน่าจะสงเคราะห์ชาวบ้านในลักษณะการสวดและสนทนาธรรม คัมภีร์เหล่านี้ผู้เรียนต้องเชี่ยวชาญทั้งอ่านและเขียน นอกจากนั้น ผู้เรียนต้องเว้นจากการคลุกคลีกับหมู่คณะและเว้นจากการเจรจาไร้สาระ ต้องมีกริยามารยาทงดงาม และปฏิบัติตามกฎระเบียบของอารามวิหาร ครั้นจบหลักสูตรแล้วควรนำตัวไปมอบให้แก่พระนายกแทน (พระเถระชั้นผู้ใหญ่-ผู้เขียน) เพื่อทดสอบความรู้และวัตรปฏิบัติ หากอายุเพียง 12 ปี จะต้องพักอาศัยในอารามของคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสี หากมีอายุ 13 ปี จะต้องพักอยู่กับอารามของคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี นอกจากนั้น ผู้เรียนต้องศึกษาคัมภีร์อีกหลายเล่ม กล่าวคือ คัมภีร์กาคิยาสิ (กายคตาสติ) คัมภีร์จตุปาริสุทธิสีละ (ว่าด้วยปาฏิโมกข์สังวร อินทริยสังวร อาชีวะปาริสุทธิศีล และปัจฉยสันนิสสิตศีล) คัมภีร์สตรกมภูหัน (ว่าด้วยพุทธานุสติ เมตตานุสติ อสุภานุสติ และมรณานุสติ) และคัมภีร์มหาณกติกาวัตร (บางที่เรียกว่ากติกากะณะ)

การศึกษาขั้นต้นนี้ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลมิได้ระบุตำแหน่งหน้าที่อย่างชัดเจน สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิด้านทรงปราชญ์ หรืออาจจะเป็นพระสงฆ์ผู้เป็นอาจารย์สอนสั่งตาม

สถาบันการศึกษาทั่วไป สิ่งหนึ่งที่สังเกตเห็นคือผู้สมัครใจเข้ามาบวชนั้นไม่ได้มีการแยกศึกษาเป็นฝ่ายคามวาสีหรืออรัญวาสี ครั้นผ่านไประยะหนึ่งหากอาจารย์ผู้สอนสั่งพิจารณาเห็นว่ามีความประพฤติเหมาะสมสำหรับศึกษาขั้นสูงขึ้นไป ย่อมมีสิทธิ์นำศิษย์ไปส่งมอบให้คณะสงฆ์ตามนิกายแห่งตน

2) สามเณร ครั้นบรรพชาเป็นสามเณรแล้วผู้เรียนต้องพักอาศัยและศึกษาภายใต้คำแนะนำสั่งสอนของอุปัชฌาย์เป็นระยะเวลา 5 ปี หลักสูตรชั้นนี้ประกอบด้วยคัมภีร์เทรณสิกขา (เนื้อหาว่าด้วยเสขियวัตร) คัมภีร์จตุปาริสุทธิสีละ (ว่าด้วยปาฏิโมกขสังวร อินทริยสังวร อาชีวะปาริสุทธิสีล และปัจฉยสันนิสสิตสีล) คัมภีร์กาคิยาสี (กายคตาสติ) คัมภีร์สตรกมภูหั้น (ว่าด้วยพุทธานุสติ เมตตานุสติ อสุภานุสติ และมรณานุสติ) และชุตงควัตร สังเกตได้ว่าหลักสูตรชั้นนี้เน้นเกี่ยวกับมารยาทอันดีงามเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ขณะเดียวกันตอนปลายก็โน้มนำผู้เรียนเข้าสู่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สันนิษฐานว่าพระอุปัชฌาย์ผู้ทำหน้าที่สอนนั้นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ อีกประการหนึ่งการสอนสามเณรให้สนใจวิปัสสนากรรมฐาน ย่อมเป็นอุปบายชักนำให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นศาสนทายาทที่ดีสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

หากพิเคราะห์อย่างละเอียดจะเห็นว่าหลักสูตรชั้นนี้ส่วนหนึ่งนำคัมภีร์ของชั้นปณทูปลาสะมาศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ไม่มีหลักฐานระบุชัดเจนว่าเพราะเหตุใด สันนิษฐานว่าน่าจะเน้นความสำคัญ โดยเฉพาะเพิ่มความทรงจำเข้าไป สิ่งหนึ่งที่การศึกษาชั้นนี้เน้นคือการถือชุตงควัตร แสดงให้เห็นว่ามีการศึกษาทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระควบคู่กันไป การศึกษาทั้งสองดังกล่าวน่าจะเป็นการปูทางสำหรับการศึกษาในขั้นสูงต่อไป ประเด็นน่าสนใจเป็นพิเศษคืออายุของผู้เรียน แม้ขั้นต้นปณทูปลาสะจะระบุถึงอายุของผู้เรียนว่า 12-13 ปี แต่ก็ทำให้เกิดความชัดเจนไม่ เพราะหากตรวจสอบหลักสูตรทั้งชั้นปณทูปลาสะและชั้นสามเณรก็เห็นความยากของเนื้อหาค่อนข้างเด่นชัด

3) นิสสัยหรือนวกะ หลักสูตรชั้นนี้สำหรับพระสงฆ์ชั้นนวกะขึ้นไป เนื้อหาของหลักสูตรเน้นความเชี่ยวชาญด้านพระวินัย ระยะเวลาการเรียนการสอน 5 ปี หลักสูตรสำหรับการเรียนการสอนชั้นนี้คือคัมภีร์นิสบนะ คัมภีร์นิตรยมุกตพาหุสสุตยยะ และคัมภีร์นิสสยมุกตสัมมุติ น่าเสียดายไม่มีหลักฐานระบุถึงรายละเอียดของคัมภีร์ทั้งสามเล่มดังกล่าว หากวิเคราะห์ศัพท์ของคัมภีร์น่าจะบ่งถึงภาวะของพระนวกะก่อนที่จะพ้นนีสัยภาวะเป็นแม่ สำหรับผู้ทำหน้าที่สั่งสอนนั้นนอกจากพระอุปัชฌาย์ผู้ทำหน้าที่ตามพระวินัยบัญญัติแล้ว น่าจะมีพระสงฆ์ชั้นนักปราชญ์ทำหน้าที่ดูแลอย่างใกล้ชิดด้วย นอกนั้นคัมภีร์เบื้องต้นแล้ว ผู้เรียนชั้นนี้ยังต้องศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา คัมภีร์กติกาบถณะ (อาจเป็นคำสอนที่ตราไว้ในกติกาวัตถ) และคัมภีร์สิขะวถลันทวินิสสะ สำหรับผู้จบชั้นนี้ได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งนิสสยมจจนกะ (ผู้พ้นแล้วจากนิสัย)

หากพิจารณาเนื้อหาของหลักสูตรจะเห็นว่า ชั้นนี้ต้องการให้นักเรียนเชี่ยวชาญในพระวินัยจริง นอกจากการท่องจำแต่ละคัมภีร์อย่างคล่องปากแล้วยังต้องผ่านกระบวนการสอบวัดผลด้วย เพราะหลักฐานระบุชัดว่าคัมภีร์ลิขะวลัณฑวินิสะนั้นต้องมีการสอบวัดผลสองครั้งต่อปี (The Katikavatas, 1971 : 143) ความเข้มงวดด้านพระวินัยนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์โดยรวมแล้ว ยังส่งผลต่อแวดวงวรรณกรรมด้วย

4) เกรสสัมมุติ ชั้นนี้สำหรับผู้รับตำแหน่งนิสสยมุจนกะเรียบร้อยแล้ว ระยะเวลาการเรียนการสอน 5 ปี หลักสูตรของชั้นนี้ประกอบด้วยอุทโตวิกังคกัถาคือภิกขุวิกังคและภิกขุณีวิกังค รวมถึงวินัยกรรมตามพระวินัยปิฎกด้วย สันนิษฐานว่าหลักสูตรชั้นนี้เป็นการเตรียมผู้ศึกษาให้เป็นอาจารย์สอนสั่งตามสถานศึกษาของคณะสงฆ์ สิ่งหนึ่งซึ่งขาดหายไปคือคัมภีร์สำหรับเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนเหมือนชั้นอื่นที่ผ่านมานอกเหนือจากวิกังคทั้งสอง เป็นไปได้หรือไม่ว่าผู้ผ่านมาถึงชั้นนี้มีความรู้พื้นฐานดีแล้ว อีกทั้งวุฒิภาวะก็เหมาะสมต่อการศึกษาพระวินัยปิฎกอย่างแตกฉานลึกซึ้ง น่าเสียดายว่าไม่มีหลักฐานส่วนใดระบุรายละเอียดเกี่ยวกับผู้สอน ผู้เขียนสันนิษฐานว่าผู้ทำหน้าที่สั่งสอนชั้นนี้จะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ระดับมหาสถวีระหรือพระมหาสามีสังฆราชเป็นแน่ เพราะหลักฐานระบุไว้ว่าพระสงฆ์ผู้ผ่านชั้นนี้ย่อมได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งนายกแทนและเกรสสัมมุติ โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ (The Katikavatas, 1971 : 145)

ช่วยติลกะอ้างว่าผู้ศึกษาชั้นนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าปรศทุปสตาปกะ หมายถึง การทำหน้าที่อุปัฏฐากดูแลหมู่คณะ การประพฤติตามธุดงค์วัตร และการรักษาวินัยมิให้บกพร่อง (Katikawatsangara, 1955 : 11) หากเป็นเช่นนั้นแสดงว่าชั้นนี้เลียนแบบการศึกษาชั้นปริสุปฎฐากสมัยอาณาจักรอนุราชปุระ ซึ่งเนื้อหาเน้นให้ผู้เรียนท่องจำสองวิกังค ศึกษาวินัยกรรม เรียนพระอภิธรรมปิฎก พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์ชาดกพร้อมคัมภีร์อรรถกถา (Samantapasadika Part II, 2007: 386)

5) มหาเถระ ถือว่าเป็นชั้นสูงสุดมีระยะเวลาการเรียนการสอน 5 ปี ชั้นนี้ต้องศึกษาพระไตรปิฎกพร้อมคัมภีร์อรรถกถาทั้งหมด จุดประสงค์ชั้นนี้คือเน้นให้ผู้เรียนเป็นเสาหลักของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ มีความรู้แตกฉานด้านคำสอน (ปริยัติ) เชี่ยวชาญด้านการฝึกฝน (ปฏิบัติ) และความรู้แจ้งเห็นจริง (ปฏิเวธ) ผู้ผ่านชั้นนี้ถือว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนมีสิทธิได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งมหาสถวีระของคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสีและคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี ผู้เขียนเห็นว่าผู้ผ่านหลักสูตรนี้น่าจะมีจำนวนน้อย เนื่องจากเนื้อหาของหลักสูตรยากต่อการศึกษาเพราะต้องใช้วิธีท่องจำเท่านั้น การจะจดจำคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาได้ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องยากยิ่งนัก สำหรับผู้ทำหน้าที่สั่งสอนสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ระดับมหาสถวีระและมหาสามีสังฆราช

ด้านการทดสอบน่าจะยากยิ่งกว่าชั้นอื่นทั้งหมด เพราะนอกจากจะต้องผ่านด้านความรู้ด้านทฤษฎีแล้ว ความรู้ด้านวิปัสสนาธุระน่าจะเป็นเลิศจนเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสถาบันกษัตริย์

ชัยติลกะอ้างว่าผู้ศึกษาชั้นนี้ต้องศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาทั้งหมดอย่างแตกฉาน (Katikawatsangara; 1955 : 12) เนื้อหาของหลักสูตรชั้นนี้มีความคล้ายคลึงกับชั้นภิกขุโนวาทกะสมัยอาณาจักรอนุราชปุระ (Samantapasadika Part II, 2007 : 387) ต่างกันเพียงหลักสูตรภิกขุโนวาทกะเน้นผู้เรียนให้ทำหน้าที่สั่งสอนภิกษุณี ส่วนหลักสูตรมหาเถระเน้นสร้างผู้เรียนให้ขึ้นดำรงตำแหน่งมหาสเถระ ผู้เขียนเห็นว่ากรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ไม่น่าจะเพียงพอ เพราะเนื้อหาของหลักสูตรค่อนข้างกว้างและลึกซึ้ง การจะจดจำเนื้อหาทั้งหมดของพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาทั้งหมดเป็นเรื่องยากยิ่งนัก

หลักสูตรทั้งห้าชั้นดังกล่าวเบื้องต้นเป็นระบบลงตัวทั้งในแง่ของคัมภีร์สำหรับการเรียนการสอนและผู้ทำหน้าที่สั่งสอน สันนิษฐานว่าการออกแบบหลักสูตรดังกล่าวน่าจะเกิดจากความคิดของคณะสงฆ์โดยผ่านพระราชประสงค์ของพระเจ้าปรากรมพาทูอีกที อาจเป็นไปได้ว่าคณะสงฆ์สมัยนั้นหย่อนยานด้านความประพฤติ อีกทั้งอ่อนด้อยด้านความรู้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งอดีตกาลผ่านมาชี้ให้เห็นว่าการเน้นการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีตำแหน่งทางคณะสงฆ์กำกับหรือควบคุมการเรียนการสอน เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าระยะเวลาการเรียนการสอนทั้งห้าชั้นค่อนข้างยาวนาน กว่าที่จะถึงขั้นสุดท้ายผู้เรียนต้องใช้เวลานาน ผู้เขียนเห็นว่าระยะเวลาดังกล่าวเป็นเพียงการกำหนดขึ้นให้เหมาะสมกับหลักสูตรเท่านั้น ผู้เรียนที่ปรีชาฉลาดอาจสามารถย่นเวลาให้สั้นลงได้ เพราะการทดสอบแต่ละชั้นเน้นการท่องจำเป็นหลัก

ประเด็นน่าสนใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนคือ หลักสูตรชั้นต้นโดยเฉพาะชั้นปัทมปุลาสะและชั้นสามเณรนั้น แม้จะเน้นคัมภีร์เกี่ยวกับวินัยพื้นฐานและคัมภีร์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็จริง แต่กลับให้ความสำคัญด้านธุดงค์วัตรและวิปัสสนาธุระเป็นหลัก สันนิษฐานว่าการจัดวางหลักสูตรดังกล่าวน่าจะเลียนแบบการศึกษาสมัยอาณาจักรโปเฬนารูวะ ซึ่งสมัยนั้นเน้นให้ผู้ศึกษาชั้นต้นปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (Naimbala Dhammadassi, 1996; 111-112) การขัดเกลาพฤติกรรมด้วยวิปัสสนากรรมฐานแต่ต้นมือเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะนอกจากเป็นแรงจูงใจให้นักศึกษาศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังส่งผลถึงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยสังเกตได้จากเนื้อหาของวรรณกรรมสมัยนี้ทั้งคติโลกและคติธรรมล้วนผสมแทรกด้วยหลักธรรมคำสอนชั้นปรมัตถ์เสมอ

ผลจากการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพวัดผลได้จากจำนวนของพระสงฆ์นักปราชญ์ผู้แต่งตำรา ยกตัวอย่างเช่น พระสังฆราชชอนมัทสึได้แต่งคัมภีร์ฉันทภาษาสันสกฤตเกี่ยวกับโหราศาสตร์ชื่อว่าไทวัญการณเณรุ แสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นภาษาสันสกฤตทรงอิทธิพลต่อคณะสงฆ์อย่างยิ่ง ส่วนศิษย์ของพระสังฆราชรูปนี้ได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลีชื่อว่าหัตถวนคัลลวิหารวังสะ เนื้อหาว่าด้วยพระราชประวัติของกษัตริย์ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์บารมีพระนามว่าพระเจ้าสิริสังฆโพธิ และการรณรงค์สงครามกับพระเจ้าจันทรภาณุแห่งอาณาจักรตามพรลิงค์ของไทย พระเถระรูปหนึ่งนามว่าเวททะผู้เป็นศิษย์ของพระอริยญูรัตนะอานนทเถระได้แต่งฉันทภาษาบาลีนามว่าสมันตกุฎวัญฉันทว่าด้วยการพรรณารอยพระพุทธรูปที่ศรีปาทะ ถัดมาเป็นการรวบรวมนิทานของอินเดียและลังกาแต่งเป็นคัมภีร์ชื่อว่าารสวาหินี และเล่มสุดท้ายเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ชื่อว่าสีหลสัททลักษณะ พระเถระผู้เป็นศิษย์ของพระอานนทเถระอีกรูปหนึ่งนามว่าโคตมะ ได้แต่งคัมภีร์สัมพันธจินตาสันยยะเป็นภาษาสิงหล ส่วนพระพุทธรูปยเถระผู้เป็นศิษย์รูปสุดท้ายของพระอานนทเถระได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่ารูปสิทธิและคัมภีร์ปชชมธูว่าด้วยพุทธลักษณะ ด้านพระมยุรปาทเถระได้แต่งคัมภีร์ภาษาสิงหลว่าด้วยเรื่องราวทางศาสนาชื่อว่าปูชาวลิยะ และสุดท้ายเป็นคัมภีร์ทางการแพทย์แต่งเป็นภาษาบาลีชื่อว่าเภสัชขมัญจุสาเป็นผลงานของพระปัญจมูลเถระ (History of Ceylon, Vol. I, part II, 1960: 770-773)

หากวิเคราะห์เนื้อหาของแต่ละคัมภีร์จะเห็นความหลากหลาย ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคติโลกและศีลธรรม ประการหนึ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ของพระสงฆ์สมัยนี้ และอีกประการหนึ่งแสดงให้เห็นถึงความใจกว้างของชาวลังกาสมาชิอาณาจักรดัมพเดนิยะ ลักษณะดังกล่าวนี้แตกต่างจากสมัยโปโพนนารูวะอย่างชัดเจนซึ่งสมัยนั้นเน้นแต่งตำราทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่พระสงฆ์สมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะกลับสามารถข้ามพรมแดนไปแต่งศาสตร์ภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกัพุทธศาสนาได้ ดังเช่น โหราศาสตร์ ศาสตร์ทางการแพทย์ สันนิษฐานว่าสมัยนั้นภาษาสันสกฤตทรงอิทธิพลต่อคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสตร์ภายนอกพระพุทธศาสนาล้วนมีการบันทึกเป็นภาษาสันสกฤต พระสงฆ์ผู้แตกฉานในภาษาสันสกฤตคงพิจารณาเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ภายนอกมีจำนวนน้อยนัก ด้วยต้องการสงเคราะห์ชาวบ้านจึงถอดแปลหรือเรียบเรียงคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาสิงหลด้วย นอกเหนือจากนั้น พระเถระบางรูปผู้มีความรู้ภาษาสันสกฤตขั้นครูก็แต่งคัมภีร์เป็นภาษาสันสกฤต เป็นที่น่าสังเกตว่าการแต่งคัมภีร์ทั้งศาสตร์ทางโลกและทางธรรมล้วนเป็นปกติของพระสงฆ์ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสี แสดงให้เห็นว่าระบบการศึกษาคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะเป็นหนึ่งเดียวไม่แยกตามกลุ่มตามนิกาย

บทสรุป (Conclusion)

การศึกษาคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรดัมพเดณียะเกิดจากการล่มสลายของบ้านเมืองเป็นปฐมผลจากการแตกแยกแบ่งฝ่ายของบ้านเมืองมีผลกระทบต่อคณะสงฆ์โดยตรง เพราะธรรมชาติของพระสงฆ์นั้นเป็นอยู่ได้เพราะการอุปถัมภ์ดูแลของกษัตริย์และศรัทธาชาวพุทธ ครั้นกษัตริย์สิงหลกอบกู้บ้านเมืองสถาปนาอาณาจักรดัมพเดณียะขึ้นแล้ว ทรงพิจารณาเห็นพระสงฆ์ผู้ประพฤติผิดนอกธรรมนอกวินัยเป็นจำนวนมาก จึงตรากติกาวัตรเพื่อเป็นแนวทางให้พระสงฆ์ประพฤติดีงามตามพระธรรมวินัย นอกจากนั้นยังจัดระบบการเรียนการสอนขึ้น เพื่อส่งเสริมพระสงฆ์ให้เรียนรู้และเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง เริ่มตั้งแต่ชั้นเบื้องต้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุดแตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎก นอกจากนั้น การศึกษาคณะสงฆ์ยังเชื่อมโยงกับระบบการปกครองคณะสงฆ์อย่างลงตัวเป็นเนื้อเดียวกัน ระบบทั้งสองอย่างทั้งการศึกษาและการปกครองคณะสงฆ์ล้วนผูกโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์เอกอุปถัมภ์ ด้วยการจัดวางระบบอย่างมีประสิทธิภาพจึงทำให้การพระศาสนาที่เสื่อมโทรมถดถอยสามารถฟื้นฟูจนมั่นคงในเวลาอันสั้น สังเกตได้จากมีพระสงฆ์นักปราชญ์พากันแต่งคัมภีร์สำคัญน้อยใหญ่เป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นคติโลกและคติธรรมจนสามารถสืบค้นหาได้ในปัจจุบันวันนี้

เอกสารอ้างอิง (References)

- Amaradasa Liyanagamage. (1967) **The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya**. Colombo, the Department of Cultural Affairs.
- Chandra Richard de Silva. (2001) **Sri Lanka A History**. New Delhi: Vikas Publishing House PVT LTD.
- Gunaratne Panabokke. (1993) **History of the Buddhist Sangha in India and Sri Lanka**. Colombo: Karunatne & Sons Ltd.
- H.W. Codrington. (1994). **A Short History of Ceylon**. New Delhi: Asian Educational Services.
- Hatthavanagallaviharavamsa. (1956) ed C.E. Godakumbura. London, P.T.S.
- History of Ceylon Vol. I, part II**. (1960) University of Ceylon. Colombo: Ceylon University Press.
- Katikawatsangara**. (1955) Translated by D.B. Jayatilaka. Kelaniya.

- Naimbala Dhammadassi. (1996) **The Development of Buddhist Monastic Education in Sri Lanka with Special Reference to the Modern Period**. Unpublished thesis of Lancaster University.
- Paul Michel Munoz. (2006) **Early Kingdoms: Indonesian Archipelago & the Malay Peninsula**. Singapore: Editions Didier Millet.
- The Katikavatas: Laws of the Buddhist Order of Ceylon from the 12th Century to the 18th Century**. (1971) Translated by Nandasena Ratnapala. Munchen: Mikrokopie GmbH.
- The Rajavaliya: An Account of the Rulers of Sri Lanka**. (2014) Translated by A.V. Suraweera. Colombo: Vijitha Yapa Publications.
- W.M. Sirisena. (2016) **Sri Lanka and South-East Asia**. Colombo: S. Godage & Brothers (Pvt) Ltd.
- W.M.K. Wijetunga. (1970) “Sarovada Dipaniya: A Katikavata of the 19th Century.” [Online]. Available <http://dr.lib.sjp.ac.lk/handle/123456789/283> Retrieved January 23, 2019.

Translated Thai References

- Phramahanama and Ganabundit. (2010) **Mahavamsa, Part. II**. Translated by Asst. Prof. Suthep Promlert. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press. [In Thai]
- Phraratanapanyathera. (2007) **Jinakalamalipakorn**. Translated by Pol. Lt. Seang Manaviton. Bangkok: Ramthai Press Company Limited. [In Thai]
- Phrasangharaja Devarakshita Vijayabahuthera. (2016) **Nikayasangrahaya: Religious Record of India and Sri Lanka**. Translated by Phramaha Phocana Suvaco. Nakornpathom: Salapimpakarn Publication. [In Thai]
- Samantapasadika Part II, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition**. (2007) Mahachulalongkornrajavidyalaya Press. [In Thai]

The Relic Chronicle of Nakhon Si Thammarat. (1928) Public in the funeral ceremony of Mrs. Thepnarindra (Sa-yuen Isarangkoorn na Ayudhaya) Phosonpipardnakorn Press. [In Thai]

Yatadolawatte Dhammavisuddhi. (2016) **A History of Medieval Sri Lanka Monastic Chapter, Monetary Management, Monastic Education and Buddhist Reformation.** Translated by Phramaha Phocana Suvaco. Nakornpathom: Salapimpakarn Publication. [In Thai]

